

## SEZAI KARAKOÇ'UN PORTRESİ VE "KÖŞE-3" ŞİİRİNE BİR YORUM DENEMESİ

Selim ÜMÜTLÜ\*

### Öz

Sezai Karakoç (d. 1933); şiirleri, düşünceleri ve yaşantısıyla 20. yy. Türk edebiyatında ve düşünce hayatında önemli bir yer edinmiştir. Şiirlerinde vahyi ve İslâmî unsurları yeni bir bakış açısıyla ele alan şair, kullandığı imgelerle yitirdiğimiz geleneksel değerleri çağımıza taşımaya başarmıştır. Onun şiirleri, kişisel yaşantısından izler taşıdığı gibi içinde yaşadığı toplumun bunalımlarına da bazı çözüm önerileri içerir. Şairin ilk dönem şiirlerinden olan ve beş bölümden oluşan "Köşe" şiiri de bunlardan biridir. "Köşe" şiiri; aşk ve medeniyet ekseninde ilerleyen zengin bir çağrışıma ve çok katmanlı bir anlam alanına sahiptir. Şiirin üçüncü bölümünde yer alan imgeler, bu bölümün bir naat olarak okunmasına olanak tanımaktadır. Bu çalışmada Sezai Karakoç'un hayatı ve edebî şahsiyeti değerlendirildikten sonra Köşe şiirinin üçüncü bölümüne dair bir yorum denemesinde bulunulacaktır.

**Anahtar Kelimeler:** Sezai Karakoç, "Köşe", şiir, naat, yorum.

## SEZAI KARAKOÇ'S PORTRAIT AND AN INTERPRETATION OF THE "KÖŞE-3" POETRY

### Abstract

Sezai Karakoç (b. 1933); has an important place in 20. century Turkish literature and thought life by means of his poems, thoughts and life. He has mentioned divine inspiration and islamic elements with a new perspective and he has succeed in carrying tradational values which we had losed into our period by the way of his imagination. His poems carry traces from his personal life and involve some solutions about social crisis. "Köşe" poem, one of the first poems of the poet and consisting five chapters, is one of them. "Köşe" poem has a rich connotation and has a structure consisting multiple meaning. The images in the third part of the poem allow this chapter to be read as a naat. In this study, after evaluating Sezai Karakoç's life and literary personality, a commentary attempt on the third part of the poetry will be made.

**Keywords:** Sezai Karakoç, "Köşe", poem, naat, interpretation.

### GİRİŞ

Sezai Karakoç, İslam temelli metafizik düşünceyi modern şiirin imkânlarıyla şiire taşıyan, şairliğinin yanında mütefekkir kimliğiyle ve mücadeleci kişiliğiyle de tanınan, 20. yüzyıl Türk edebiyatının özgün şahsiyetlerinden biridir. O, ömrünü şiire ve diriliş düşüncesine adanmış; zorlu hayat koşullarına rağmen düşüncelerini yaymanın ve meselesini şiire taşımanın arayışında olmuştur. Sezai Karakoç'un şiirini okumak, İslam toplumunun tarihsel serüvenini destansı bir söyleyişin dürbününden seyretmek demektir. Bu nedenle aşk, gelenek ve medeniyet kavramları arasında bir imge sağanağına maruz kalmaya hazır olmak gerekir. Onun imgelerini anlayabilmek için şiirlerine yansıyan hayat görüşünü bilmenin yanı sıra Hz. Âdem'den bugüne uzanan süreçte insanlığın hakikat arayışındaki dönüm noktalarını göz önünde bulundurmak gerekir. Çünkü onun şiirindeki zaman, kadim medeniyetimizin yaşıyla koşuttur.

\* Öğretmen, Mimar Sinan Anadolu Lisesi, Çorum/Türkiye, selimumutlu53@gmail.com, ORCID: 0000-0001-8667-955X.

Öte yandan Sezai Karakoç'un şiiri, geleneğe yaslanan bir şiirdir. Ona göre geleneği yaşatmak için eski şiirimizdeki biçimleri ve mazmunları aynen alıp kullanmak gerekmez. Asıl gerekli olan şiirimizin ruhunu, algılamasını, şiire bakışını diriltmektir (Karakoç, 2014: 14). Sezai Karakoç, genellikle iletisini okura ima ve sezdirmelerle ulaştırmayı tercih eden bir şair (Karataş, 2015: 163) olduğu için gelenekle teması da bu minvaldedir. Bu açıdan "Köşe" şiirinin üçüncü bölümünde yer alan kimi ifadeler şiirin bir naat olarak alımlanmasına olanak tanımaktadır. Bahis konusu şiirin bir naat olarak okunması, şairin gelenekle kurduğu ilişkinin anlaşılmasına ve şiirin anlam katmanlarının ortaya çıkarılmasına katkı sağlayacaktır. "Köşe" şiirinin yorumuna geçmeden önce Sezai Karakoç'un şair olarak portresini ana hatlarıyla ortaya koymak yerinde olacaktır.

### Münzevi Bir Şairin Portresi

Sezai Karakoç, 22 Ocak 1933 tarihinde, Diyarbakır'ın Ergani ilçesinde dünyaya gelir. Babasının işi nedeniyle gittikleri Maden ilçesinde geçen üç yıl haricinde, şairin çocukluğu Ergani'de, II. Dünya Savaşı'ndan kaynaklanan yokluk ve yoksulluk içinde geçer. Eski yazıyı ve yeni yazıyı çok küçük yaşlarda kendi çabasıyla öğrenen şairin okuma tutkusu, Maraş'taki parasız yatılı ortaokulunda başlar. O günlerde gördüğü bir afiş sayesinde *Büyük Doğu* dergisiyle tanışır. Maraş'taki ortaokul yıllarında Doğu edebiyatına, Antep'teki lise yıllarında ise Batı edebiyatına dair okumalara ağırlık verir. Lise üçüncü sınıfta "Mehmet Leventoğlu" imzasıyla *Büyük Doğu* dergisine gönderdiği "Sabır" adlı şiir, üç yüz şiir arasından seçilerek yayımlanmaya layık görülür. Şairin okuma aşkı lise yıllarında üst seviyelere erişir. Beden eğitimi derslerinde arkadaşlarının top oynama çağrılarına ilginç bir şartla karşılık vermiştir: "Kaleci olacaktır ancak topu yakalamak için koşmayacaktır. Top ona çarparsa ne âlâ!" Arkadaşları mecburen buna razı olurlar. Böylece ortaya kalede kaygısızca kitap okuyan bir kaleci portresi çıkar (Sert, 2008: 18; Tahan, 1993: 120).

Karakoç, lise tahsilinin ardından "Mülkiye"yi, bugünkü adıyla "Ankara Siyasal Bilgiler Fakültesi"ni burslu olarak 13. sıradan kazanır. Burada sınıf ve sıra arkadaşı Cemal Süreya'dır. Dünya görüşleri ve mizaçları farklı da olsa bu iki nahif ruh şiir ortak paydasında buluşur. Sohbetlerinin ve yazışmalarının başat konusu daima şiir olur (Sert, 2008: 19). Cemal Süreya, arkadaşının portresini şu ifadelerle betimler:

*"Çok daha yetenekli bir Mehmet Akif'in tinsel görüntüsüyle adamakıllı dürüst bir Necip Fazıl'inkini iç içe geçirin, yaklaşık bir Sezai Karakoç fotoğrafı elde edebilirsiniz. (...) Dışarıya karşı bağınaz değil. Her şeyi tartışabilirsiniz. Kimseyi küçük düşürmez. (...) Öyle bir Müslüman ki Marx da bilir, Nietzsche de bilir. Rimbaud da bilir. Salvador Dali de sever. Nazım da okur. Sıkışmış, sıkıştırılmış deha. Alçakgönülle katı yüksek uçuyor. Şemsiyesi yok."* (Akt. Karataş, 2019: 117)

Arkadaşının bu tanıklığından hareketle Karakoç'un kalıplara sığmayan, farklı görüşlere açık, nevi şahsına münhasır bir sanatçı görünümünü arz ettiğini söyleyebiliriz. Sezai Karakoç; gül ve bülbül kavramlarının alay konusu edildiği, şiirde geleneğin ayaklar altına alındığı bir dönemde, henüz 19 yaşındayken Türk edebiyatının en güzel aşk şiirlerinden birini, "Monna Rosa"yı (tek gül) kaleme alır. Bu şiir, bir kalabalık karşısında yüksek sesle okuduğu tek şiirdir. İlginçtir ki şair, bu şiir ile anılmayı hayatı boyunca reddetmiş, onu yıllar sonra akrostişini bozarak kitabına almayı tercih etmiştir. Ne var ki "Monna Rosa", zaman içinde efsaneleşerek şairini bile geride bırakan bir şöhrete kavuşur. "Monna Rosa"dan sonra Türk edebiyatında şiire yabancı ad verme modası yaygınlaşır (Karakoç, 1989: 7). Şiir, 1953'te *Mülkiye* dergisinde dört bölüm olarak yayımlanır.

Üniversite son sınıftayken, Necip Fazıl onu İstanbul'a çağırır. Üstadının sözünden çıkamadığından Ankara'ya gidemez ve bitirme sınavlarına giremez. Bütünlemede de geçemeyince

okulunu bir yıl uzatmak zorunda kalır. Geç gelen mezuniyetin ardından şairin memuriyet hayatı başlar. Bir yandan teftiş kurulunda görev alırken diğer yandan *Büyük Doğu*'nun edebiyat/sanat bölümünü hazırlar. 1960 yılında *Diriliş* dergisini çıkarmaya başlar. İki sayı çıkabilen dergi darbe olunca kapanır. Şairin bundan sonraki hayatında bir açılıp bir kapanan edebiyat/sanat dergileri ve gelir kontrolörü olarak katıldığı Anadolu turneleri yoğun yer tutar. 1965'te yazma çalışmalarına engel olarak gördüğü memuriyetinden istifa eder. *Diriliş*'i 48 sayfalık, renkli kapaklı bir dergi olarak çıkarmaya yeniden başlar. 1967'de maddi yetersizlikten dergi kapanır. 1967 yılı ilkbaharında akşamüzerleri Yenikapı'ya iner ve deniz kenarındaki kahvelerde *Hızır'la Kırk Saat*'i yazar. O günleri bir mülakatında şöyle anlatır: "*Sanki denizle mülakat yapıyordum da şiir mülakatın notlarıydı. İki ay içerisinde aşağı yukarı kırk gün kadar deniz kenarına inip şiiri bölüm bölüm yazdım. İkindiden sonra gidiyor, akşam dönüyordum. Her gidişimde net bir saat yazmış olduğumu kabul edersek kitap için kırk saatlik net çalışma olmuş demektir. Kitabın ismi de bir nevi bu oluşumuna uygunluk göstererek Hızır'la Kırk Saat oldu.*" (Karataş, 2019: 253) Bu yıllarda *İslam'ın Dirilişi* adlı eseri toplatılır. Hakkında davalar açılır. Zor günler yaşasa da hiçbir takdir beklemeden yazılarına devam eder. 1968'de aldığı bir ödül vesilesiyle şunları söylemiştir: "*Öğretim ve görev imtihanlarını bir kenara bırakırsak hayatımda gerek sanat ve edebiyat, gerek düşünce ve yazı alanında ve gerekse başka alanlarda hiçbir yarışa katılmadım, hiçbir ödüle talip olmadım, hiçbir ödül beklemedim.*" (Akt. Tahan, 1993: 125). Şairin bu tavrı "*Biz koşu bittikten sonra da koşan atlarız.*" dizesinde makes bulur.

1969 yılında *Diriliş*'i aylık olarak yeniden çıkarmaya başlar. Ne var ki, düzenli bir geliri olmadığı için maddi zorluklar peşini bırakmaz ve dergi yine kapanmak zorunda kalır. 1971'de memuriyete geri döner. 1973'te *Diriliş*'i tekrar çıkarmaya başlar. Aynı yıl resmî görevinden bu kez kesin olarak ayrılır. *Diriliş*'in yayın serüveni kesintilerle 5 Şubat 1992'ye değin sürer. Şair, o günden bugüne inandığı değerlerin çerçevesini oluşturan diriliş düşüncesinin bayraktarlığını yapmaya devam etmektedir. Tasavvuf ehli bir zatın onun hakkında söylediği "*Mağlup görünür fakat her zaman galiptir.*" cümlesi onun hiç yılmadan sürdürdüğü sessiz ve minnetsiz mücadelesini çok güzel anlatır. Nitekim bu yakıştırmayı kendisi de şu cümlelerle kabul eder:

*"Genellikle, imkânlarımın zayıflığı sebebiyle, yaptıklarım gözle görülür, elle tutulur bir şekilde herkesçe kabul edilmez. Olaylara sathî bakan nice kişi, savaşımında genellikle bir seri başarısızlık ve yenilgi görmüş gibi olurlar. Görünüm, hep aleyhindedir. Ama uzun vadeli düşünülünce, edebiyat alanında, fikir ve ideal alanında çalışmalarımın boşa gitmediğini, bütün olumsuz şartlara rağmen yeni nesillerce yeterince olmasa da bir dereceye kadar benimsendiğini söyleyebilirim."* (Akt. Yıldız, 2019, ulukanal.com)

Sürekli ortalıkta görünmek, popüler olmak, kendi reklamını yapmak Sezai Karakoç'un kişiliğine terstir. Sırf *Diriliş*'e daha fazla vakit ayırabilmek için iki kez memuriyet görevinden istifa eden, parasız kaldığı, hatta açlıktan baygınlık geçirdiği günlerde bile kimseye el açmadan yayın faaliyetini sürdüren (Karataş, 1993: 24), övgülerden, ödüllere kaçan bir insanı anlayabilmek çağımız insanı için oldukça güçtür. 2007'de kendisine ödül takdim etmek için davetiye gönderen Kültür Bakanlığı yetkililerinden belgeleri postayla göndermelerini, para ödülünü de kültüre ve sanata harcamalarını istemiştir. 2011'de Cumhurbaşkanlığı Büyük Ödülleri'nin verildiği salon tıklım tıklım doludur. En ön sırada bakanlar ve bürokratlar hazır beklemektedir. Kenan Işık, sahnede "*Sürgün Ülkeden Başkentler Başkentine*"yi okumaktadır. Salonda, olması gerekenlerden sadece birisi yoktur: Sezai Karakoç.

Şairin kalabalıklardan uzak ve sessiz bir yaşamı tercih etmesi bir kibir alameti olarak anlaşılmalıdır. Onun bu tavrı, bütün güzelliklerin bir ifşa dalgasında kaybolduğu, tevazuun gösterişe kurban edildiği, en küçük bir düşünsel/sanatsal çabanın tüketim nesnesine çevrilmeye çalışıldığı popülerlik ve ambalaj çağında, bütün bunlara bir tepki olarak "mahremiyet" kavramını öne çıkarmak istemesiyle açıklanabilir. Sezai Karakoç'un kişiliği, bir şiirinde sözünü ettiği Ağustos böceği imgesiyle benzerlikler taşır. O, tıpkı bir Ağustos böceği gibi Allah'ın tabiata yazdığı şiiri okumaktadır. Nasipten, hikmetten, tevekkülden uzak, Batı merkezli dünya düzeninin dayattığı üretim ve tüketim çarkına köle olmak niyetinde değildir. Karınca gibi kendisine yüklenen göreve programlanmış olmasını, ihtiyacından fazlasını biriktirmesini, elinde taşıyacak kadar yiyecek toplamasını isteyenlere inat küçük bir evde, sade bir yaşamı tercih edecek; aç kalma pahasına özgürlüğün türküsünü söyleyecektir. Bu açıdan bakıldığında, "Masal" şiirinin şahıs kadrosu içinde yer alan, Batı'nın değiştiremediği "Doğu'nun Yedinci Oğlu" karakteri, Sezai Karakoç'un düşünsel tavrıyla örtüşmektedir. Turan Karataş'ın tespitiyle şairin tavır ve davranışlarına sirayet eden "Anadoluluk ruhu" onu hiç terk etmemiştir (Karataş, 2018: 30-31).

Büyük şairler, topluma ve tarihe karşı kendilerini sorumlu hissederler. Örneğin Yahya Kemal, tarihin şanlı sayfalarında teselli arar. M. Akif, yaşadığı dönemin kanayan yaralarına merhem olmak için çırpınır. Sezai Karakoç ise Batı karşısında kendini değersiz hisseden İslam toplumunun küllerinden yeniden doğacağına inanır ve fikirleriyle toplumun geleceğine ışık tutar. Bir sanatçı olarak Sezai Karakoç'un belki de en özgün yanı bir uygarlık tasarımı olarak öne sürdüğü "diriliş" düşüncesidir. Düşünce sahasında yeni bir dil ve üslup arayışında olan şair, öldükten sonra dirilme anlamındaki "Bâsübâdelmevt" kelimesine karşılık olarak tarihî ve sosyolojik bir anlam yüklediği "Diriliş" kavramını üretmiştir. Diriliş, modernitenin yol açtığı değer yıkımına karşı bir panzehirdir. Öte yandan her faninin kendi içinde muhasebesini yaptığı ölüm düşüncesine de bir cevaptır. Karakoç'a göre şair, fecrin horozudur (Karakoç, 2014: 46). Bu tanımlama en çok kendisine uyar. Çünkü o, Diriliş ülkesini muştular. Şiirlerindeki imgelerden hareketle şairin özlemine duyduğu, hayalini kurduğu Diriliş ülkesini betimlemek mümkündür. Orası öyle bir yerdir ki gül rayihaları semaya yayılır. Tarihin tanıkları olan çeşmeler sizi selamlar. İslam âlemini bölen yapay sınırlar ortadan kalkar. Bağdat, Şam, Medine eski güzel günlerine döner. Tâhâ, yani bütün insanlık kitabın, vahyin sesine kulak verir. Bu manzaraya Hızır bile imrenir. Leyla ile Mecnun uzaklardan ışıklar içinde tebessüm ederler. Batı'nın kelepçelediği, hasta ettiği ruhlar, insanlığın ilk öğretmenleri olan peygamberlerin reçetesiyle dirilir. Gün gelir; gül de açar, bülbül de öter. Gün gelir; aşkı göğsünde kurşun gibi taşıyan diriliş erleri, İslam medeniyetinin ak sütünü kara yılan, yani Batı'ya içirir. Asıl mesele(miz), gün doğmadan dirilişe hazır olmaktır.

Sezai Karakoç'un II. Yeni şiiri içindeki yeri geçmişten günümüze tartışılmalıdır. Bir kısım sanat çevresi, onu fikir olarak kendi muhitinde gördüğü için II. Yeni gibi geleneğe ve dine sırtını dönen bir hareketin içinde değerlendirmek istememiştir. Sezai Karakoç'un şiirindeki İslami duyarlılıktan haz etmeyen kimi çevreler de onu II. Yeni hareketinin dışında tutmayı yeğlemiştir. Ne var ki, Sezai Karakoç'un II. Yeni'nin yayın organı kabul edilen *Pazar Postası*'nda hatırı sayılır sayıda şiiri ve yazısı yayımlanmıştır. Ece Ayhan ve Cemal Süreya onun okul arkadaşlarıdır. Dolayısıyla aynı dönemde eser veren şairler arasında söylem ve tavır yönünden benzerlikler görülmesi olağandır. Sözgelimi "*Kokakola bardaklarınca devrilen hayaller / İçinde yapayalnız ve eskimiş miyiz?*" (Karakoç, 2015: 494) yahut "*Her gece güneşi ısırın / Köpekler neyi havlıyor hangi gülü?*" (Karakoç, 2015: 130) gibi mısralar II. Yeni şiirinin tipik özelliklerini üzerinde taşımaktadır. Turan Karataş, daha ileri bir iddia ile Sezai Karakoç'u II. Yeni şiirinin kurucuları arasında görür.

Karataş'a göre 26 yaşındaki genç bir şair için dönemin şiirini temsil eden oluşumun içinde görünmek doğal bir istektir (Karataş, 2019: 231-233).

Sezai Karakoç, kelime tercihleri ve kurguladığı çağrışım dolu imgelerle okuru şaşırtan bir şairdir. Örneğin beton binaların arasından bir anda insanın karşısına çıkıveren çeşmeleri "*eski zamanın kartvizitleri*" olarak niteler, tarihî çeşmeler ile ruh susayışlarını gideren şairler arasında özdeşim kurar (Karakoç, 2015: 465). Her ikisinin kaderi de unutulmak ve terk edilmektir. "*Çocukluğumuz*" şiirinde "*Babamın uzun kış geceleri hazırladığı cenklerde / Binmiş gelirdi Ali bir kırata*" (Karakoç, 2015: 97) mısralarıyla okuru bir çırpıda uzun kış gecelerinde anlatılan cenknamelerin dünyasına götürür. Aynı şiirde İslam'ın minik bir kalpte uyandırdığı çocuksu neşeyi "*İslam bir sevinçti kaplardı içimizi*" (Karakoç, 2015: 98) mısrasıyla dile getirir. O, medeniyet bayrağının henüz Batı'ya kaptırılmadığı zamanlardan kalma güzel değerleri günümüze, gözümüzün önüne taşımanın derindedir. "*Leyla'yı götürüp Londra'nın ortasına bıraksam / Bir bülbül gibi yaşamasını değiştirmez çocuktur*" (Karakoç, 2015: 56) demesi bu yüzdendir. Leylâ'nın, gülün, bülbülün velhasıl bizi biz yapan değerlerin modernizme kurban edilmesini engellemeye çalışır. Kendi balımızı bırakıp Batı'nın zehrine koşmayı kabullenemez. Aradaki farkı şöyle açıklar: "*Diyarbakir'in yaz sıcağında meyan kökü şerbetindeki tatla / Kokakola zehri arasındaki fark bu.*" (Karakoç, 2015: 677) Her yönüyle yerlidir. Kendi insanıyla, coğrafyasıyla, kültürüyle ve diniyle barışıktır. Bir şiirinde Nedim'e şöyle cevap verir: "*Sinemaya gidiyorum de annene / Cuma namazına gidelim onun yerine / Bakalım hayranlıkla Süleymaniye'ye / Sultanahmet kubbe ve minarelerine*" (Karakoç, 2015: 618) Bazen yüreği öyle büyür ki dünyadaki bütün acıları içine çeker: "*Kaç aç varsa hepsi ben / Kaç hasta varsa hepsi ben / Kaç liman önlerinde dönen / İşsiz hamal hepsi ben*" (Karakoç, 2015: 109) Açların, hastaların, ters yüz edilmiş âşıkların, annesi ölen çocukların, çocuğu ölen annelerin ızdırabı dalga dalga kabarır Sezai Karakoç şiirinde. Şiire olan sevdası, onu şiir çevirilerine de yöneltmiştir. "Kaside-i Bürde"yi Arapçadan, "Mirabeau Köprüsü"nü Fransızcadan dilimize kazandırmıştır. Şair, dil konusunda ideolojik davranmamış; yaşayan Türkçeden yana olmuştur. Öz Türkçe sayılabilecek "*ansımak, içgüdü, soyut, Tanrı, günaydın*" gibi kelimeleri ve "*kokakola bardakçılaysın, gelirayak*" gibi kendi türettiği kelimeleri şiirlerinde kullanmaktan geri durmamıştır. Biçimden ziyade özün peşinde olan şairin bu tavrını dil anlayışına da yansıtığı söylenebilir.

### İmgelerin Ardındaki Naat: "Köşe-3"

Farsçadan dilimize giren, "*istikametleri muhtelif iki satıh veya hattın temasından hâsil olan yer*" anlamındaki "gûşe" kelimesi zamanla Türkçenin ses özelliklerine uyarak "köşe" hâlini almıştır (Şemseddin Sami, 1978: 1255). Sözcüğün Türkçe söyleyişindeki keskinlik, işaret ettiği anlamla uyum içindedir. Köşe, *Türkçe Sözlük*'te "*Birbirini kesen iki çizginin oluşturduğu açı, iki duvarın birleştiği yer, iki sokağın veya caddenin kesiştiği yer, tenha yer*" gibi anlamlara sahiptir (Türkçe Sözlük, 1998: 1386). Türk milleti, "köşe"ye genellikle olumlu anlamlar yüklemiş, dilde "*köşeyi dönmek, köşe tutmak*" gibi deyimler ortaya çıkmıştır. Köşe başındaki evler daha değerli görülmüş, itibar edilen kişiler daima başköşeye oturtulmuştur. Öte yandan dilimizde "*köşesine çekilmek*" gibi inziva hayatını yansıtan deyimlere de rastlamak mümkündür.

Sezai Karakoç'un şiirlerinde 35 kez geçen (Burgaz, 2015: 77) köşe kelimesi genel olarak olumlu bir çağrışım alanına sahiptir. Örneğin şair, Bağdat'ın ve Şam'ın geçmişte olduğu gibi İslam'ın önemli merkezleri hâline geleceğini anlatırken köşe kelimesini kullanır: "*Bağdat ve Şam yerleşir köşelere.*" (Karakoç, 2015: 503) "Çeşmeler" şiirinde "eski zaman kartvizitleri" olarak nitelenen tarihî çeşmeler ansızın "köşede" belirir. "Anneler ve Çocuklar" şiirinde ise köşe, öksüz



kalmış bir çocuğun yalnızlığıyla yüzleştiği mekâna dönüşür: *"Anne öldü mü çocuk / Bahçenin en yalnız köşesinde / Elinde siyah bir çubuk / Ağzında küçük bir leke."* (Karakoç, 2015: 91) İncelememize konu olan "Köşe" şiirinde ise köşe, "modernitenin kirletemediği, korunaklı bir alan" olarak öne çıkar. Beş bölümden oluşan şiirin geneline yayılmış imgelere dikkatli bakıldığında onların iki karşı değer etrafında kümelenedikleri görülür. *"Leyla, gül, bülbül, çocuk, huzur, çeşme"* gibi imgeler aşkı ve geleneği temsil ederken diğer tarafta yer alan *"Londra'nın ortası, aşka veda etmiş topraklar, fabrika dumanları"* gibi imgeler saf aşkın yerine maddeyi önceleyen Batı medeniyetini temsil eder. Şiire adını veren köşe ise ilk kısımda yer alan imgeleri kapsayan bir şemsiye gibidir. Zaten şair de şiirin son bölümünde *"Hangi köşesinde sen o köşesinde huzur"* (Karakoç, 2015: 57) diyerek köşeyi aşkın ve sevgilinin mekânı olarak gördüğünü ilan eder.

Sezai Karakoç'un şiirleri çağrışım gücü yüksek kelimelerle örülü olduğu için farklı şekillerde anlaşılmaya ve yorumlanmaya müsaittir. Çok katmanlı bir anlam alanına sahip olan bu şiirlerden biri de "Köşe"dir. Köşe, Batı karşısında eski gücünü, görkemini ve özgüvenini kaybeden İslam medeniyetine yakılan bir ağıt olarak okunabilir. Böyle bakıldığında İslam medeniyetinin geçmişteki ihtişamlı günlerinin şiirde Leyla ile somutlaştırıldığı görülür. Bu bağlam dâhilinde, şiirde tekrarlanan *"Sen kaç köşeli yıldızsın?"* mısraları, İslam süsleme sanatlarında sıkça kullanılan ve cennetin sekiz kapısını temsil eden sekiz köşeli Selçuklu yıldızına bir gönderme olarak düşünülebilir. Nitekim Karakoç, eserlerinde Selçuklu dönemi İslam medeniyetini övmekte; Mevlana, Yunus Emre gibi abide şahsiyetleri de Haçlı seferleri ve Moğol istilası nedeniyle yıkıma uğrayan Anadolu'yu manevi olarak tedavi eden "önder kurucular" olarak adlandırmaktadır (Karakoç, 2017: 13; Karakoç, 2018: 11). Geçmişteki parlak günlerin sona ermesinden duyulan ve şiir boyunca hissedilen üzüntü, *"O gitti bize ağlamak kaldı kala kala"* mısraı ile zirveye ulaşır. Necati Tonga, "Köşe" şiirine beşerî aşk bağlamında bir yorum getirmiştir. Buna göre şiirin başında saçlarını bölük bölük yapan, gözleri güllerin yankısı olan somut bir sevgiliden söz edilir. Âşık, binbir köşeli bir aşkla sevgilinin karşısında olsa da aşkına karşılık bulamamıştır. Şiirin üçüncü bölümünde sevgili bu kez mistik bir hüviyet kazanır. Şiir, sabır makamında olduğunu belirten şairin, sevgiliyi "anne" ve "çeşme" imgeleriyle özdeşleştirmesi ile son bulur (Tonga, 2007: 34-39). Benzer şekilde Turan Karataş da "Köşe"yi "Monna Rosa" süreği bir aşk şiiri olarak niteler ve şiirin üçüncü bölümünde sevgilinin mistik bir âlemin vasıflarına büründürüldüğünü, sırlı bir dünyanın nitelikleriyle betimlendiğini ifade eder (Karataş, 2019: 339). Ali Haydar Haksal ise şiirin bütün estetik imkânlarını taşıdığını ifade ettiği "Köşe"yi, geleneksel şiirimizin çağdaş bir yorumu olarak değerlendirir (Haksal, 1993: 37).

"Köşe" şiirinin 20 mısradan oluşan üçüncü bölümü, Hz. Peygamber'in hayatına ve ona indirilen vahye dair yoğun göndermeler içerir. Biz de bu göndermelerden hareketle söz konusu bölümü bir naat olarak yorumlamaya çalışacağız. İlk bentteki beş mısra şu şekildedir:

*"Sen geldin benim deli köşemde durdun  
Bulutlar geldi üstünde durdu  
Merhametin ta kendisiydi gözlerin  
Merhamet saçlarını ıslatan sessiz bir yağmurdu  
Bulutlar geldi altında durduk"* (Karakoç, 2015: 55)

Şiirin ilk mısrasında yer alan "deli köşe" imgesi adeta anlam evine açılan kapının kilidi konumundadır. Kübist bir bakış açısıyla insan dikdörtgen olarak düşünüldüğünde "kalp" insanın köşesine tekabül eder. Kalbin köşede olması, ona atfedilen konumun önemini gösterir. O, hem

duyguların toplanma noktası hem de insan ruhunun görünenin ötesine açılan penceresidir. Onun konuştuğu yerde akıl ve mantık susmak zorunda kalır. Bu yönüyle kalp, insanın "deli köşesi"dir. Öte yandan kalp, aşkın bir varlığın hissedilebileceği tek mekân olarak imanın da yurdudur. Akıl ve mantık, evrenin sırlarını ve yaratıcının hikmetlerini anlamakta zorlanırken kalp insana görünmez bir yol açar. Bu yüzden tasavvufta ona "*İlahi hitabın mahalli ve muhatabı*", "*yere ve göğe sığmayan Allah'ın içine sığıdığı yer*", "*İlahi isim ve sıfatların en mükemmel şekilde tecelli ettiği yer*" gibi anlamlar atfedilmiştir (Uludağ, 2016:205). İlahi kelim ilk olarak Hz. Peygamber'in kalbine düşmüş, oradan inananların kalbine yayılmıştır. Şair, vahyin muhatabı olan insan kalbini "deli köşe" olarak nitelendirmiştir. Ardından da "*Bulutlar geldi üstünde durdu.*" mısrasıyla Hz. Peygamber'in çocukluğunda yaşadığı rivayet edilen bir hadiseye telmihte bulunmuştur. Martin Lings, Hz. Muhammet'in çocukken amcasıyla birlikte çıktığı Şam yolculuğunda yaşanan bu olayı şu şekilde anlatır:

*"Bahira, Mekke kervanının manastırdan pek uzak olmayan bir yerde konakladığını birçok defa görmüştü. Fakat bu sefer daha önce hiç görmediği bir şeyle karşılaştı ve donakaldı: Alçak ve küçük bir bulut onların üstünde yavaş yavaş ilerliyor ve sürekli yolculardan bir veya ikisi ile güneşin arasında yer alıyordu. Büyük bir ilgiyle onların yaklaşmasını izledi. Fakat birden ilgisi şaşkınlığa dönüştü. Çünkü konakladıkları anda bulut hareket etmeyi durdurdu ve altında gölgelendikleri ağacın üstünde sabit olarak kaldı. (Lings, 2015: 34)*

Aslında şair, bu bölümde dolaylı olarak "Merhamet nedir?" sorusuna verir. Cennet'ten dünyaya bir düşüş yaşayan insan, burada yalnız ve rehbersizdir. İşte şaire göre merhamet, aşkın bir varlığın insanı muhatap alması, onunla konuşmasıdır. Bahira, onu müstakbel peygamberin gözlerinde görmüştür. Vahiy de tıpkı yağmur gibi düştüğü toprağı diriltir; cehalet çukurundaki bir toplumdaki büyük bir medeniyet çıkarır. Karakoç'un *Leyla ile Mecnun*'unda, Bahira rivayetine benzeyen "Mecnun ile Rahip" adlı bir pasaj bulunur. Eserde, bu iki kişinin diyalogu şu şekilde verilir: *Bir gün de bir dağ ıssızlığında / Hurma dallarından bir manastırda / Bir rahibe rastladı Mecnun / Sordu: Neyi bekliyorsun / Yol geçmez kervan geçmez burada / Rahip dedi: Bekliyorum bir gün / Buradan geçecek olanı / Bütün insanlığa yol götürecekleri / Seçecek olanı / Bekliyorum dedi rahip / Buradan/Başında bulut / Geçecek olanı / Ruhunda mustu umut / Geçecek olanı.*" (Karakoç, 2015: 587) Mecnun, rahibe bu kişinin ne zaman geleceğini sorar. Rahip, kıyamete kadar sürse bile beklemeye degeceğini söyler ve ekler: *"Hilkatin dudakları / Çatladı susamaktan / O rahmet kevserine / Ağaçlar kurudu / Sarardı yapraklar / O merhamet yağmurunu / Bekleyip durmaktan"* (Karakoç, 2015: 588) Hikâyenin devamında Mecnun "*Keşke ben de görseydim o kılavuzu*" diyerek hüzünlendir, rahip de onu "*Üzülme senin gönlün peşin mü'minidir onun*" diye teselli eder (Karakoç, 2015: 589). Görüldüğü üzere son peygamberin gelişi, başka bir deyişle vahyin son kez ötelere inışı, Sezai Karakoç'un dünyasında "*merhamet yağmuru*" imgesiyle yer bulmuştur. Öte yandan ikinci dizede geçen "*Bulutlar geldi üstünde durdu*" cümlesi ikincil bir anlamı da bünyesinde barındırır. Modern hayat, seküler bir dünya düzenini öncelerken dini insanın vicdanına, kalbine hapsedmiştir. Başka bir deyişle modernite, ışığını akıl ve mantıktan almıştır. Artık kalbin üzeri kara bulutlarla örtülmüştür.

Şiirin ikinci bendi şu şekildedir:

*"Konuştun güneşi hatırlıyordum  
Gariptin yepyeni bir sesin vardı  
Bu ses öyle benim öyle yabancı*

*Bu ses saçlarımı ıslatan sessiz bir kardı" (Karakoç, 2015: 55)*

Şiirin bu bölümünde "konuşmak" fiili ve tekrarlanan "ses" kelimeleri ile vahye dikkat çekilmiştir. Bu, güneşi hatırlatan bir ses (konuşma), yepyeni bir ses, yabancı bir ses ve söyleyicinin saçlarını ıslatan sessiz bir kar olan sestir. Hz. Peygamber'in 40 yaşındayken Hira'da ilk kez işittiği bu ses, onu şaşırtan yabancı bir sestir. Nitekim bu tecrübenin ardından hemen eşine koşmuştur. Hz. Hatice onu *"Sen akrabaya iyilik eder, doğru söyler, emaneti yerine getirirsin ve güzel ahlak sahibisin. Korkma."* (Azimli, 2013: 116) diyerek teskin etmiştir. Sezai Karakoç'un şiirinde "kar" ve "yağmur" ilahi varlığı simgeleyen unsurlardır. Örneğin "Kar Şiiri"nde geçen *"Allah kar gibi gökten yağınca"* (Karakoç, 2015: 35) mısrası bu minvaldedir. Bu nedenle gökten gelen karın ötelere gelen vahyin sesiyle özdeşleşmesi şairin dünyasında olağan bir durumdur. Allah'ın rahmetinden doğan Kur'an, onu dinleyen her müminin kalbinde bir yumuşaklık oluşturur. Bu noktada Hz. Ömer'in Müslüman oluşuyla ilgili anlatılan bir rivayeti hatırlamak faydalı olacaktır:

*"Bir gece içki içmek için dışarı çıktım. İçki içecek bir yer bulamayınca Kâbe'ye gidip tavaf yapmaya karar verdim. Kâbe'ye geldiğimde Peygamber'in namaz kıldığını görünce, namazda okuduğu Kur'an'ı dinlemek üzere, ona da görünmemek için Kâbe'nin örtüsü altına girerek yavaş yavaş tam önüne kadar geldim. O beni fark etmedi. Namazda okuduğu Hakka suresini dinlemeye başladım. İçimden 'Bunun okudukları Kureyşlilerin dediği gibi şair sözüdür.' diye geçirdiğimde 'O, şair sözü değildir.' (Hakka, 41) ayetini okudu. Kendi kendime 'Şair sözü değilse kâhin sözüdür.' dediğimde 'O, kâhin sözü de değildir.' (Hakka, 42) ayetini okudu. Bunun üzerine 'Kâhin ve şair sözü değilse o zaman Muhammed'in uydurmasıdır.' dediğimde 'Eğer bize karşı uydursaydı onu yakalar ve şah damarını koparırdık.' (Hakka, 45,46) ayetlerini okudu. Her söylediğim cevaplanıyordu. Kalbim yumuşadı, gözlerim yaşardı. Kur'an İslam'a girmemi sağladı." (Akt. Azimli, 2013:124)*

Şiirin üçüncü bendi şu şekildedir:

*"Dişlerin öpülen çocuk yüzleri*

*Güneşe açılan küçük aynalar*

*Sert içkiler keskin kokular dişlerin*

*İçinden geçilen küçük aynalar" (Karakoç, 2015: 55)*

"Öpülen çocuk yüzleri" hem masumiyeti hem de merhameti çağrıştıran bir imgedir. Hz. Peygamber, bir yetim olarak dünyaya gelmiştir. Altı yaşındayken de annesini kaybetmiştir. Önce dedesi, ardından da amcası Ebu Talip ve yengesi üstlenir bakımını. Muhammed Hamidullah'tan öğrendiğimize göre yengesi, ona büyük ihtimam gösterir, kendi çocuklarından önce onu doyurur, saçlarını tarar, annesini aratmazmış. Kahvaltı hazırlandığında diğer çocuklar sofrayı hemen silip süpürdüğünden bu üşüşmeye katılmayan Muhammed (a.s.) için ayrı bir sofraya hazırlanmış (Hamidullah, 2015: 54-55). Şefkat ve muhabbet halesi içinde bir çocukluk geçiren Hz. Peygamber, hayatı boyunca çocuk sevgisi konusunda ümmete örnek olmuştur. Bir gün onu, torunu Hz. Hasan'ı şefkatle öperken gören bir sahabe şöyle der: *"Benim on tane çocuğum vardır, onların hiçbirisini öpmedim."* Buna karşılık Hz. Peygamber, *"Şayet senin kalbinden Allah merhameti söküp atmışsa ben ne yapayım?"* buyurur. Ardından da ekler: *"Biline ki, merhamet etmeyene, merhamet edilmez."* (Buhârî, Edeb 18) Öte yandan, yaratıcının karşısında insan, işlediği suç sonrasında kendini affettirmeye çalışan, büyüklerinden hoşgörü dilenen, aciz bir çocuk gibidir. Bu yüzden onun gönül aynası daima Güneş'e, yani Rahman'a açıdır.

Şiirin dördüncü bendi şu şekildedir:

*"Ve güldün rengârenk yağmurlar yağdı*



*İnsanı ağlatan yağmurlar yağdı*

*Yaralı bir ceylan gözleri kadar sıcak*

*Yaralı bir ceylan kalbi gibi içli bir sesin vardı" (Karakoç, 2015: 55)*

Yaralı bir ceylan gözü kadar ötelidir Hz. Peygamberin gözleri ve yaralı bir ceylan kalbi kadar içlidir onun sesi. 63 yıllık çileli bir ömrün ardından gülmüştür Hz. Peygamber. Namaz kılarken üzerine atılan deve işkembesi, geçtiği yola bırakılan dikenler, Taif'te, Uhud'da aldığı yaralar, Allah'ın mesajını insanlığa iletme için harcanan bir ömür... Rengârenk açan bir gül gibi amacına ulaşmıştır peygamber. Yıllar önce onu şehirden kovanlar, ona ve ashabına boykot uygulayıp işkence edenler tıpkı Hz. Yusuf'un kardeşleri gibi affedilmiştir. Din tamamen ermiştir. Gül/müştür ve ölmüştür Hz. Peygamber. Hani onun vefatından sonra gözyaşı döken Ümmü Eymen "*Sen peygamber için mi ağlıyorsun?*" diye sorulduğunda demiştir ya: "*Hz. Peygamber, nasıl olsa vefat edecekti. Ben kesilen vahiy için ağlıyorum.*" (Kandehlevi, 1997: 287) diye. İşte bu, insanı ağlatan, rengârenk bir yağmurdur. Vahiy kesilmiştir. Geride Allah'ın insanlığa son mektubu, Kur'an kalmıştır.

Şiirin ilk üç mısrayla aynı olan son bendi şu şekildedir:

*"Sen geldin benim deli köşemde durdun*

*Bulutlar geldi üstünde durdu*

*Merhametin ta kendisiydi gözlerin" (Karakoç, 2015: 55)*

Son birkaç yüzyıl içinde Batı'nın maddeci zihniyeti; saatinden takvimine, sanatından mimarisine kadar İslam toplumunun her alanında etkili olmuştur. Sezai Karakoç'a göre bu kuşatılmışlık karşısında tek kurtuluş çaresi, vahyin sesine kulak vermek, yani Hz. Peygamber'i gölgeleyen bulutun altına sığınmak olacaktır. "Köşe" şiirinin üçüncü bölümünde imgesel ve çağrışımlı bir dille sunulan bu düşünceler, *Edebiyat Yazıları-I'*de açık ve veciz bir dille ifade edilir: "*İnsanın ufku mümindir. Müminin ufku peygamber. Peygamberin ufku da, mutlak gerçeklerin habercisi, her peygamberi şahsiyetinin katlarında bir yaprak gibi bulunduran Son Peygamber...*" (Karakoç, 2014: 103) Dolayısıyla medeniyetimizi Batı'nın düşünsel istilasından kurtarıp yeniden eski güzel günlerine kavuşturmak, Hz. Peygamber'i örnek almakla mümkün olacaktır.

"Köşe", Sezai Karakoç'un ölçülü ve kafiyeli olarak kaleme aldığı ilk şiirlerinin ardından serbest şiire yöneldiği bir dönemin ürünüdür. Lakin onun serbest şiirden anladığı Garipçilerden farklıdır:

*"Serbest nazım ya da şiir dediğimiz zaman, akla düzyazının bir türü ya da bütün koşullardan bağımsız bir şiir türü gelmemelidir. Serbest nazım ya da şiir, vezni ve kafiyesi şairi tarafından aranıp bulunan, sonra da şiirde kaybedilen şiir demektir. Şair, kendi veznini, kafiyesini, nazım ve mazmunlarını arar ve bulurken, klasik yaratımlar, önünde, zengin bir koleksiyon gibi örneklik eder. Bu engin miras, onun yatırım sermayesidir. Her şair, biçimleri kurcalar, dili didik eder, düşünce ve duyguları yakar dururken, ilham, geleneğin bu hazinelerinde dolaşır ve ona yepyeni bir çağrışım dünyasının kapılarını açar."* (Karakoç, 2014: 118)

"Köşe" şiirinin üçüncü bölümü, şairin bu düşüncelerine somut bir örnek teşkil eder. Şair, "Köşe"yi nazmederken belli bir şiir formuna bağlı kalmamış; kelime tercihleri ve mısraların kümelenişi sayesinde adeta kendi veznini ve kafiyesini bulmuştur. Örneğin "*Dişlerin öpülen çocuk yüzleri / Güneşe açılan küçük aynalar / Sert içkiler keskin kokular dişlerin / İçinden geçilen küçük aynalar*" mısralarında "ç" sesinin yoğun kullanımı okuyucuda bir çınlama etkisi uyandırır. Peş

peşe sıralanan "içkiler, keskin, kokular" kelimelerinde yoğunlaşan "k" sesi ise şiire adını veren "köşe"nin keskinliğiyle uyum içindedir. Birbirine yakın seslerden oluşan kelimelerin sıra dışı bir uyum içinde kullanımı şiir boyunca oluşturulan gizemli atmosfere katkı sağlamıştır. Şiirde tekrarlı ifadeler içeren mısralara dikkat kesildiğimizde adeta bir müzik parçasını andıran ritimli bir yapıyla karşılaşırız:

*"...geldin...durdun/...geldi...durdu/merhametin.../merhamet.../ ...geldi...durduk/  
konuştun (ses) .../... ses.../bu ses.../bu ses.../  
dişlerin.../...aynalar/...dişlerin/ ...aynalar/  
...yağmurlar yağdı/...yağmurlar yağdı/yaralı bir ceylan.../yaralı bir ceylan.../  
...geldin...durdun/...geldi...durdu/merhamet..."*

Tekrar içeren mısraları harflerle gösterdiğimizde ise manzara şöyledir: "AABBA/CCDD/EFEF/GGHH/AAB" Şiirdeki bu tekrarlar yağmurun yağış ritmini çağrıştırdığı gibi *Kur'an-ı Kerim*'deki tekrarlı söyleyişleri de anımsatır. Şiir, tıpkı rüya ile başlayıp rüyanın gerçekleşmesiyle sona eren Yusuf Kıssası gibi simetrik bir görünüm arz eder. Şairin aruzu yahut heceyi kullanmamasına rağmen güçlü bir ahengi yakalaması şiirin temasıyla ve imgelerle örtüşen tekrar ifadeleriyle mümkün olmuştur. Bu durum şairin geleneği sadece içerik olarak değil, biçim olarak da yeniden yorumlamaktaki başarısını göstermektedir.

### Sonuç

Sezai Karakoç, Türk şiirinde Garip sonrasında devam eden yenilik arayışları içerisinde bir ayağı gelenekte bir ayağı modernde olmak üzere sağlam bir metafizik zemin üzerinde yükselen kendine özgü bir şiir tarzı oluşturmayı başarmıştır. Denilebilir ki Necip Fazıl'ın Türk şiirine getirdiği İslami perspektif içindeki metafizik soluk, onun yolundan giden Sezai Karakoç'ta ölçülerden, kalıplardan ve ideolojik söylemden arınmış; ötekini rahatsız etmeyen bir dil ve özgür bir söyleyişle varlığını devam ettirmiştir. Karakoç'un şiirlerinin bir özelliği de çok katmanlı bir yapıya sahip olmasıdır. Bunlardan biri olan "Köşe", aşk ve medeniyet bağlamında ilerleyen ve farklı zaman dilimlerinden esintiler içeren bir şiirdir. Bu makalede ise aşk ve medeniyet bağlamlarına ilave olarak şiirin üçüncü bölümü bir naat olarak okunmaya çalışılmıştır.

İslami Türk edebiyatında şairlerin en çok rağbet ettiği türlerden biri olan naat, gönüllerde gizlenen peygamber sevgisinin dile yansıyan anıtsal görüntüsüdür. Sezai Karakoç, şiirin ufku olarak gördüğü naat türünü, farklı bir bakış açısıyla ve yaşayan Türkçeyle içinde bulunduğumuz çağın anlam dünyasına taşımıştır. Klasik naatlarda Hz. Peygamber'in hayatı, vasıfları, mucizeleri çeşitli nazım biçimleri dâhilinde konu edilirken Sezai Karakoç, serbest tarzı ve yoruma açık bir anlatımı tercih etmiştir. Başka bir ifadeyle, naat türünün ruhunu şiirinin satır aralarına yerleştirerek anlam zenginliği yakalamıştır. Şair, herhangi bir biçime yahut ölçüye bağlı kalmamasına rağmen kelime tercihleri ve tekrar ifadeleri sayesinde güçlü bir ahenk elde etmeyi başarmıştır.

"Köşe" şiirinin üçüncü bölümünde, vahyin ilk muhatabı olan Hz. Peygamber, merhamet kavramı çerçevesinde ele alınmıştır. Şairin, şiirde bıraktığı anlam boşlukları, bizi modern hayatın çıkmazından kurtarıp Hz. Peygamber'in hayatına ve vahyin sesine götürür. Tıpkı Güneş'in aynaya yansması yahut suyun yağmur veya kar hâlinde buluttan dökülmesi gibi Hz. Peygamber de insanlığa rahmet olarak gönderilmiştir. Sezai Karakoç'a göre insanoğlu, hakikate ancak vahiyle ulaşabilir. İnsanlık; tavır, davranış, ahlak ve ibadet yönünden yaşayan *Kur'an* olan son peygamber Hz. Muhammed'in durduğu yerde durursa hakikate ulaşacak, bütün metafizik endişelerden

kurtulup merhamet sağanağında ıslanacaktır. "Köşe" şiirinde vurgulandığı üzere imanın, ahlakın ve sezginin başköşesi olan kalp, manevi dirilişimizin de merkezi olacaktır.

#### KAYNAKÇA

- Azimli, M. (2013). *Siyeri Farklı Okumak*. Ankara: Ankara Okulu Yayınları.
- Burgaz, A. (2015). *Sezai Karakoç'un Şiirlerinde Söz Varlığı*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi) İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Haksal, A. H. (1993). Köşe Şiirinde Gelenek ve Modernin Buluşması. *Yediiklim Sezai Karakoç Özel Sayısı*, S. 44-45, 36-38.
- Hamidullah, M. (2015). *İslâm Peygamberi*. Mehmet Yazgan (Çev.). İstanbul: Beyan Yayınları.
- Kandehlevi, M. Y. (1997). *Hayatü's-Sahabe*. Ali Arslan (Çev.). Ankara: Akçağ Yayınları.
- Karakoç, S. (1989). Hatıralar XLIX Ankara-S.B.F Yılları, *Diriliş*, Dönem:7, S. 49, 6-8.
- Karakoç, S. (2014). *Edebiyat Yazıları I*. İstanbul: Diriliş Yayınları.
- Karakoç, S. (2015). *Gün Doğmadan Şiirler*. İstanbul: Diriliş Yayınları.
- Karakoç, S. (2017). *Yunus Emre*. İstanbul: Diriliş Yayınları.
- Karakoç, S. (2018). *Mevlâna*. İstanbul: Diriliş Yayınları.
- Karataş, T. (1993). Sezai Karakoç'un Şahsiyeti Etrafında Bazı Dikkatler. *Yediiklim Sezai Karakoç Özel Sayısı*, S. 44-45, 21-28.
- Karataş, T. (2015). "İkinci Yeni", *Cumhuriyet Dönemi Türk Edebiyatı*, Editörler: Âlim Gür-Ertan Engin, Ankara: Akçağ Yayınları, 137-172.
- Karataş, T. (2018). Tanıdıkça Büyüyen ve Güzelleşen. *Hece Sezai Karakoç Özel Sayısı*, S. 73, 29-36.
- Karataş, T. (2019). *Doğu'nun Yedinci Oğlu Sezai Karakoç*. İstanbul: İz Yayıncılık.
- Lings, M. (2015). *Hız Muhammed'in Hayatı*. Nazife Şişman (Çev.) İstanbul: İnsan Yayınları.
- Sami, Ş. (1978). *Kâmûs-ı Türkî*, İstanbul: Çağrı Yayınları.
- Sert, İ. (2018). Yıldırım Aydınlığında Bir Ağaç Olarak Şair. *Hece Sezai Karakoç Özel Sayısı*, S. 73, 13-36.
- Tahan, A. (1993). Hatıralarının Işığında Sezai Karakoç'un Hayatı. *Yediiklim Sezai Karakoç Özel Sayısı*, S. 44-45, 119-126.
- Tonga, N. (2007). Aşkın Köşeli Hâlleri: Sezai Karakoç'un "Köşe" Şiirini Yorumlama Denemesi. *Edebiyat Otağı*, S. 22, 34-39.
- Türkçe Sözlük, (1998), Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Uludağ, S. (2016). *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*. İstanbul: Kabalcı Yayınları
- Yıldız, N. (2019, 29 Aralık). *Sezai Karakoç'un hatıralarında tasavvuf*. www.ulukanal.com.

